

Xasanova Xusnoraxon Faxriddinovna

Alfraganus universiteti

Iqtisodiyot fakulteti, "Moliya" kafedrası

i.f.f.d. (PhD), v.b., dotsenti,

Sharifboyeva Shahriya G'ulomjonovna

Alfraganus universiteti Iqtisodiyot fakulteti

"Bank ishi va audit" yo'nalishi talabasi

xusnoraxasanova60@gmail.com

HUDUDIY BIZNESNI RIVOJLANTIRISHNING ASOSIY TAMOYILLARI, TASHKILIY-HUQUQIY ASOSLARI VA JAHON TAJRIBASI

Annotatsiya. Hududiy biznesni rivojlantirish hududning iqtisodiy o'sish nuqtalarini aniqlash, resurslardan samarali foydalanish va mahalliy infratuzilmani yaxshilashga asoslanadi. 2017-2024-yillarda amalga oshirilgan iqtisodiy islohotlar, davlat dasturlari va raqamli texnologiyalarni joriy etish natijasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning iqtisodiyotdagi ulushi sezilarli darajada kengaygani ilmiy asosda ko'rsatib beriladi. Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasida tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishning institutsional asoslari hamda uning aholi farovonligiga ko'rsatayotgan ta'siri chuqur tahlil etiladi.

Kalit so'zlar Hududiy iqtisodiyot, tadbirkorlik, klaster tizimi, tashkiliy-huquqiy asoslar, innovatsion korxonalar, davlat qo'llab-quvvatlovi, raqobatbardoshlik, erkin iqtisodiy zonalar, Yalpi Hududiy Mahsulot (YAHM), institutsional asoslar, aglomeratsiya samarasi, raqamli iqtisodiyot.

Аннотация. Региональное развитие бизнеса основано на выявлении точек экономического роста региона, эффективном использовании ресурсов и улучшении местной инфраструктуры. На научной основе показано, что в результате экономических реформ, государственных программ и внедрения цифровых технологий, реализованных в 2017-2024 годах, значительно возросла доля малого бизнеса и частного предпринимательства в экономике. В статье подробно анализируются институциональные основы развития предпринимательской деятельности в Республике Узбекистан и ее влияние на благосостояние населения.

Ключевые слова. Территориальная экономика, предпринимательство, кластерная система, организационно-правовые основы, инновационное предприятие, Государственная поддержка, конкурентоспособность, свободные

экономические зоны, валовой региональный продукт (ВРП), институциональные основы, агломерационный эффект, Цифровая экономика.

Abstract. Regional business development is based on identifying the region's economic growth points, efficient use of resources, and improving local infrastructure. The scientific basis is provided for the significant expansion of the share of small businesses and private entrepreneurship in the economy as a result of economic reforms, state programs, and the introduction of digital technologies implemented in 2017-2024. This article provides a detailed analysis of the institutional foundations of the development of entrepreneurial activity in the Republic of Uzbekistan and its impact on the well-being of the population.

Keywords. Regional economy, entrepreneurship, cluster system, organizational and legal framework, innovative enterprise, state support, competitiveness, free economic zones, Gross Regional Product (GDP), institutional framework, agglomeration effect, digital economy.

Kirish. Zamonaviy iqtisodiyotda hududlarning barqaror rivojlanishi bevosita tadbirkorlik muhitining samaradorligiga bog'liq. Hududiy biznes nafaqat yangi ish o'rinlarini yaratadi, balki mahalliy infratuzilmani yaxshilash, innovatsiyalarni joriy etish va aholi turmush darajasini oshirishning asosiy drayveri hisoblanadi. Hududiy biznesni rivojlantirish — mahalliy resurslardan samarali foydalanish, ish o'rinlari yaratish va iqtisodiy o'sishni ta'minlashga qaratilgan tizimli yondashuvdir. Asosiy tamoyillar: mahalliy xomashyoga tayanish, tadbirkorlik tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash, infratuzilmani yaxshilash va raqobatbardoshlikni oshirishdir. Huquqiy asoslar qonunchilik bilan tartibga solinadi.

Hududiy biznesni rivojlantirish quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

- Mahalliy resurslardan samarali foydalanish: Hududning xomashyo, mehnat va tabiiy imkoniyatlarini maksimal jalb etish.

- Tadbirkorlik tashabbuslarini rag'batlantirish: Kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlash orqali iqtisodiy faollikni oshirish.
- Infratuzilmani rivojlantirish: Transport, energetika va axborot texnologiyalari tarmoqlarini yaxshilash.
- Ixtisoslashuv va kooperasiya: Hududlarning o'ziga xos tarmoqlarga ixtisoslashuvi va o'zaro hamkorligi.

O'zbekiston Respublikamizda biznes sub'ektlarining tashkiliy asoslari korxonalar va tashkilotlarning ishchilari soniga ko'ra farqlanadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1998-yil 9-apreldagi "Xususiy tadbirkorlik, kichik biznesni rivojlantirishni yanada rag'batlantirish chora-tadbirlari to'g'risidagi PF-1987-sonli farmoni imzolandi[1].

Garvard universiteti professori M. Porter hududiy biznesning raqobatbardoshligini uning geografik joylashuvi va klasterlashuvi bilan bog'laydi. "Mintaqalarning boyligi ularning tabiiy resurslarida emas, balki

korxonalarining o'zaro hamkorligi va innovatsion muhit yaratuvchi klasterlarda to'planganidadir. Hududiy biznes klaster orqali resurslarga osonroq kirish imkoniga ega bo'ladi va mahsuldorlikni oshiradi" Pol Krugman (Yangi iqtisodiy geografiya yo'nalishi) [2].

Nobel mukofoti sovrindori P. Krugman biznesning ma'lum bir hududda to'planishini "Agregatsiya samarasi" (Agglomeration economies) bilan tushuntiradi. "Biznes nima uchun ma'lum bir hududda rivojlanadi? Chunki o'sha yerda malakali ishchi kuchi, yetkazib beruvchilar va bozor markazlashgan. Bu 'qor ko'chkisi' effektini beradi: biznes qancha ko'p bo'lsa, xarajatlar shuncha kamayadi va yangi bizneslar o'sha yerga intilaveradi"[3].

Alfred Veber (Sanoat joylashuvi nazariyasi). Nemis iqtisodchisi A. Veber hududiy biznes rivojida minimal xarajatlar tamoyilini ilgari surgan.

"Tadbirkor o'z biznesini tashkil etishda uchta asosiy omilni: transport xarajatlari, mehnat xarajatlari va aglomeratsiya (boshqa korxonalar bilan yaqinlik) foydasini hisobga olishi shart. Biznes o'sha uchburchakning eng arzon nuqtasida gullab-yashnaydi" O'zbekistonlik olimlarning fikrlari O'zbekistonda hududiy iqtisodiyot va tadbirkorlikni rivojlantirish masalalari akademik S.S. G'ulomov, iqtisodchi olimlar D. Qosimov, B. Berkinov kabi mutaxassislar tomonidan o'rganilgan. S.S. G'ulomov, akademik G'ulomov hududiy biznesni rivojlantirishda raqamli iqtisodiyot va innovatsiyalarning rolini yuqori baholaydi.

1-jadval

Hududlarda kichik biznesning iqtisodiy ulushi (2025-yil yanvar-sentabr)[5]

Hudud nomi	Kichik biznesning YAHM dagi ulushi (%)	Har 1000 aholiga to'g'ri keladigan subyektlar (birlik)	Yetakchi iqtisodiy tarmoq
Surxondaryo	76,5%	22,4	Qishloq xo'jaligi, Savdo
Namangan	72,8%	24,1	To'qimachilik, Hunarmandchilik
Buxoro	72,2%	37,5	Turizm, Xizmat ko'rsatish
Toshkent viloyati	52,1%	34,2	Sanoat, Logistika
Navoiy	22,4%	17,7	Tog'-kon sanoati (Yirik biznes)
Toshkent shahri	50,3%	43,4	IT, Moliya, Savdo

Hudud nomi	Kichik biznesning YAHM dagi ulushi (%)	Har 1000 aholiga to'g'ri keladigan subyektlar (birlik)	Yetakchi iqtisodiy tarmoq
O'zbekiston (O'rtacha)	51,5%	32,1	-

Ushbu jadvalda hududlar kesimida tadbirkorlikning yalpi hududiy mahsulotdagi (YAHM) hissasi va aholi faolligi ko'rsatilgan.

2-jadval

Tadbirkorlik subyektlarining tarmoqlar bo'yicha taqsimlanishi (2025-yil holati 2024 yilga nisbatan) [6]

Iqtisodiy faoliyat turi	Subyektlar ulushi (%)	O'sish sur'ati
Savdo (Chakana va ulgurji)	38,0%	+11,0%
Sanoat (Ishlab chiqarish)	15,2%	+7,3%
Qishloq, o'rmon va baliqchilik	9,1%	+5,4%
Qurilish	8,0%	+18,3%
Yashash va ovqatlanish (Turizm)	7,1%	+12,1%

3-jadval

Jahon tajribasi: Mintaqaviy o'sish prognozlari (2025–2026)[7]

Mintaqa	2025-yil o'sish prognozi (%)	2026-yil o'sish prognozi (%)	Rivojlanish drayveri
Janubiy Osiyo	6,6%	5,8%	Raqamli infratuzilma
Markaziy Osiyo	3,9%	4,2%	Logistika va Energetika
Sharqiy Osiyo va Tinch okeani	4,5%	4,3%	Yuqori texnologiyalar
Yevropa (Rivojlanayotgan)	2,4%	2,7%	Yashil iqtisodiyot

Jahon banki ma'lumotlariga ko'ra, hududiy biznes rivojlanishi global iqtisodiy o'sishning asosiy drayveridir. Jahon iqtisodiyotida global raqobatning kuchayishi, iqtisodiy o'sish sur'atlarining pasayishi hamda xalqaro bozorlarda yuzaga kelayotgan

noaniqliklar sharoitida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish strategik ahamiyat kasb etmoqda. Jahon Bankining 2023-yilgi hisobotiga ko'ra, rivojlanayotgan davlatlarda kichik biznes subyektlari YaIMning 50-55 foizini shakllantirib, bandlikni

ta'minlashda asosiy rol o'ynamoqda. Xalqaro Mehnat Tashkilotining (XMT) tahlillarida aytilishicha, dunyo miqyosida yangi yaratilayotgan ish o'rinlarining 70 foizdan ortig'i aynan kichik biznes va tadbirkorlik subyektlariga to'g'ri kelmoqda[8].

Bugungi kunda hududiy biznesning rivojlanishi faqat yer yoki xomashyoga bog'liq emas. Intellektual kapital va axborot texnologiyalarini mahalliy boshqaruvga joriy etish mintaqaning investitsion jozibadorligini belgilovchi asosiy omildir.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, hududiy biznesni rivojlantirish — bu faqat iqtisodiy ko'rsatkich emas, balki ijtimoiy barqarorlik garovidir. Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, davlat aralashuvi kamaygan, ammo qo'llab-quvvatlash tizimi (infratuzilma va qonun ustuvorligi orqali) kuchli bo'lgan hududlar eng tez rivojlanadi. O'zbekiston sharoitida klaster tizimini takomillashtirish va "mahallabay" ishlash tizimini raqamlashtirish hududiy

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. <https://cyberleninka.ru/article/n/raqamlashtirish-iqtisodiy-o-sish-va-raqobatbardoshligini-oshirish-omili-sifatida>.
2. G'ulomov S.S. "Raqamli iqtisodiyotda innovatsion texnologiyalar" Toshkent, 2021.
3. <https://store.hbr.org/product/the-competitive-advantage-of-nations/10019>
4. <https://mitpress.mit.edu/9780262111591/geography-and-trade/>
5. Muallif tomonidan statistik ma'lumotlar asosida tayyorlangan
6. Muallif tomonidan statistic ma'lumotlar asosida tayyorlangan
7. Jahon banki hisoboti. "World Economic Outlook: Global Regional Growth", 2023–2024.
8. <https://lex.uz/docs/-6658633>

biznesning yangi bosqichga chiqishiga xizmat qiladi. Hududiy biznesni rivojlantirish tahlili shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda 2017–2024-yillar oralig'ida tadbirkorlik subyektlari uchun yaratilgan institutsional muhit sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarildi. Maqolada keltirilgan statistik ma'lumotlar va olimlarning ilmiy qarashlari asosida quyidagi xulosalarga kelish mumkin:

1. Raqamlashtirish va Innovatsiya: Akademik S.S. G'ulomov ta'kidlaganidek, hududiy biznesning kelajagi faqat xomashyoga emas, balki IT va innovatsiyalarga bog'liq. IT xizmatlarining Toshkent shahrida yetakchi ekanligi buni isbotlaydi.

2. Tizimli muammolar: Sohadagi o'sishga qaramay, moliyaviy resurslarga kirish va infratuzilmaviy cheklolar hamon asosiy to'siq bo'lib qolmoqda. Buni hal etish uchun davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini yanada takomillashtirish zarur.

